

Szpitalne Częstochowy - zarys historii.

1. Początki szpitalnictwa w Europie i na ziemiach polskich.

Historia szpitali jako instytucji lecznictwa zamkniętego datuje się w europejskiej cywilizacji od czasów średniowiecza. Od zarania swoich dziejów szpitalnictwo było związane z posługą chrześcijańską zakonników, którzy w klasztorach zakładali przytułki i szpitale określane z łaciny „hospitale” bądź z greki „ksenodochia”. Opiekę i pomoc medyczną otrzymywali w nich głównie pielgrzymi, często osoby kalekie i chore, a także bezdomni żebracy. Szczególne zasługi na tym polu położyli benedyktyni, którym niesienie pomocy chorym nakazywała reguła zakonna. Średniowieczne klasztory były ponadto miejscami studiowania wiedzy medycznej oraz nauki praktyk medycznych, posiadały własne apteki, ambulatoria a nawet salki operacyjne. Osobną historię w tym okresie odnotowały, tworzone głównie na obrzeżach miast, miejsca odosobnienia dla ofiar chorób zakaźnych, takich jak trąd i dżuma, zwane leprozoriami. Epidemie tych chorób wybuchały w wiekach średnich z dość dużą częstotliwością. Ich główną przyczyną były: fatalny stan szeroko pojętej higieny ówczesnych społeczeństw, rozpowszechnione włóczęgostwo, wojny i związane z nimi ryzyko zawleczenia chorób zakaźnych, w tym także wenerycznych. Jednakże już wówczas uświadamiano sobie rolę izolacji chorych w walce z zarazami.

Pierwsze szpitale europejskie powstawały już w VII i VIII stuleciu i miały charakter przytułków, jakkolwiek świadczyły także usługi medyczne. Największą sławą cieszyły się te zakładane w miastach Francji i Włoch, noszące miano „św. Ducha”. Zakonnicy „od św. Ducha”, zwani „duchaci,” przybyli na ziemie polskie w XIII stuleciu i w Prądniku założyli swój pierwszy szpital.

Udokumentowane początki szpitalnictwa na ziemiach polskich potwierdzają zapiski klasztorne, parafialne i miejskie, pochodzące z XII i XIII wieku. Wspominają o zakładaniu szpitali przy klasztorach joannitów, czeskich krzyżowców, bożogrobców, magdalenek, augustianów oraz krzyżaków. Z tego okresu pochodzą też wzmianki o pierwszych hospicjach świeckich, prowadzonych przez laickie organizacje szpitalne oraz o leprozoriach czyli izolatoriach dla trędowatych. Z wieku XVI zachowały się dokumenty zaświadczające o istnieniu szpitali miejskich, organizowanych na wzór niemiecki. Ze źródeł historycznych tego okresu wynika zarazem, iż u schyłku średniowiecza szpitalnictwo w wielu regionach Polski, m.in. na Dolnym Śląsku, osiągnęło poziom zbliżony do ogólnoeuropejskiego.

W następnym okresie historycznym, tj. w epoce renesansu, do grona zakonów organizujących szpitalną opiekę medyczną dla mieszkańców ziem polskich dołączyli bonifratrzy i żeński zakon szarytek.

2. Początki lecznictwa zamkniętego w Częstochowie.

Częstochowa jako ośrodek miejski, w którym powstały pierwsze instytucje o charakterze szpitali datuje swoją historię od I połowy XVI wieku. W okresie tym należała bowiem do średniej wielkości miast polskich, a jej status wyznaczał przede wszystkim fakt, iż stanowiła uczęszczane przez pielgrzymów miejsce kultu religijnego (Klasztor Jasnogórski), a także to, że położona była na ważnych szlakach handlowych, prowadzących zarówno ze wschodu na zachód (z Ukrainy na Śląsk), jak i z południa na północ (tzw. droga królewska).

Pielgrzymowanie do „miejsc świętych” było w średniowieczu nie tylko obowiązkiem religijnym ówczesnych chrześcijan, ale także wiązało się z powszechną wiarą w uzdrawiającą moc modlitwy przed cudownymi ikonami. Jako że obraz Matki Bożej

Częstochowskiej do takich należał, peregrynowali do niego również chorzy i osoby kalekie, niejednokrotnie doświadczając w tym miejscu cudownych uzdrowień.

Ojcowie Paulini z Jasnogórskiego Klasztoru otaczali pątników opieką duchową oraz na miarę potrzeb i własnych możliwości również opieką medyczną, „serwując” chorym, między innymi, mikstury i maści z klasztornej apteki.

W tymże XVI wieku pojawiły się w mieście pierwsze ksenodochia, czyli wspomniane już szpitaliki-przytułki, których fundatorami byli zamożni mieszczanie. Jednym z nich, odnotowanym przez źródła historyczne, był Wojciech Siekańczyk, założyciel przytułku pod wezwaniem św. Barbary, kolejnym - szlachcic Jakub Zalejski, fundator przytułku pod wezwaniem św. Jakuba. Oba przybytki pełniły funkcję schronisk dla kilkorga bezdomnych biedaków każdy, będąc materialnym wyrazem chrześcijańskiego miłosierdzia ich założycieli. Przetrwały te przytułki aż do XIX stulecia, kiedy to powstał w Częstochowie pierwszy szpital miejski. Początek tego stulecia przyniósł miastu, podobnie jak innym ośrodkom zaboru rosyjskiego, wzrost populacji związany z procesami industrializacji, a co za tym idzie wzrost potrzeb w zakresie ochrony zdrowia. Dalece niewystarczające stały się ilość i jakość usług świadczonych w tym zakresie przez istniejące przyklasztorne „ambulatoria” oraz przytułki: św. Barbary, św. Jakuba i św. Mikołaja. W tym miejscu należy zaznaczyć, iż w przypadku ostatniego z wymienionych można już mówić o jego szpitalnym charakterze, choćby ze względu na fakt, iż założył go i prowadził wykształcony, posiadający dyplom lekarza Walenty Siekaczyński. Usytuowany w pobliżu klasztoru szpital pełnił swą funkcję w zakresie opieki nad chorymi aż do 1938 roku.

3. Pierwszy szpital miejski.

Generalną zmianę w zakresie opieki zdrowotnej nad mieszkańcami Częstochowy przyniosło utworzenie w I połowie XIX w. pierwszego szpitala miejskiego, którego akt założycielski podpisała Rada Miasta w 1834 roku. Środki finansowe na jego budowę wyasygnowały władze miasta. Znaczna ich część pochodziła ze zbiorów publicznych i składek mieszkańców. Projekt architektoniczny szpitala stał się udziałem znanego i cenionego w tym okresie warszawskiego projektanta budowli publicznych Henryka Marconiego. Budowa trwała 3 lata, a nad całością inwestycji pieczę sprawowała Rada Szczegółowa. Oddany do użytku w czerwcu 1838 roku obiekt liczył 7-9 łóżek, których ilość stopniowo zwiększano (aż do 65 w 1902 roku).

Ryc. 21. Nieistniejący już Szpital Panny Marii w Częstochowie, jedno z miejsc

Usytuowany w centrum miasta, w budynku dwukondygnacyjnym, wyposażony został początkowo w 7 łóżek, kilkanaście sprzętów typu: szafki i stoliki oraz w narzędzia (głównie chirurgiczne i akuszeryjne) do zabiegów. Posiadał własną aptekę i kuchnię do przygotowywania posiłków dla chorych. Dla sprawnego funkcjonowania szpitala władze miasta powołały Zarząd Szpitala, który wspólnie z Radą Szczegółową opracowywał zasady przyjmowania, leczenia i żywienia pacjentów oraz ustalał odpłatności za świadczone usługi dla chorych niebędących mieszkańcami miasta.

Fot. 1. Szpital im. Najświętszej Maryi Panny, I poł. XX w.

Nowopowstały szpital przejął ponadto nieruchomości po dwóch częstochowskich przytułkach, wraz z ich dotychczasowymi pensjonariuszami.

Pierwszy miejski szpital Częstochowy był, jak na owe czasy, placówką nowoczesną, tak w zakresie wymogów architektonicznych, jak i sanitarnych, dostosowanych do instrukcji Rady Głównej Opiekuńczej w Warszawie, dotyczących choćby wyposażenia i wentylacji sal dla chorych. Szpitalowi oddano także w użytkowanie niewielkie „gospodarstwo pomocnicze”,

w skład którego wchodziły: ogród warzywny, łąki, budynki gospodarcze. Gospodarstwo to miało przede wszystkim zabezpieczyć potrzeby aprowizacyjne placówki.

W roku 1854 szpitalowi nadano imię Najświętszej Maryi Panny, pod którą to nazwą funkcjonował przez ponad sto lat - do końca swojego istnienia. Jego pierwszym dyrektorem był wspomniany już Walenty Siekaczyński, który równocześnie pełnił funkcję lekarza miejskiego. W kolejnych latach stanowisko naczelnego lekarza szpitala obejmowali następcy, głównie przybysze z innych miast Królestwa Polskiego. Pełnili powierzoną im przez władze miejskie funkcję przez określoną kadencję, by następnie objąć podobne stanowisko w innym ośrodku.

Największe jednakże zasługi dla szpitala, ale także dla całości ochrony zdrowia w Częstochowie, należy przypisać doktorowi Władysławowi Biegańskiemu. Odegrał On jednocześnie wybitną rolę w wielu dziedzinach życia społeczno-kulturalnego miasta, w którym żył i pracował w latach 1883–1917.

Okres zarządzania szpitalem przez doktora Biegańskiego to niewątpliwie „złota era” w historii tej instytucji. Pod Jego kierownictwem placówka szybko zaczęła nadrabiać pewne zapóźnienia „cywilizacyjne” w zakresie opieki nad chorymi, głównie dzięki wprowadzaniu niezbędnych, nowych rozwiązań organizacyjnych, diagnostycznych i leczniczych. Utworzone zostały pracownie: bakteriologiczna i mikroskopowo-chemiczna, wyodrębniono oddział wewnętrzny i chirurgiczny, umożliwiono studentom medycyny, także tym przyjeżdżającym z odległych miejsc Polski, szkolenia i odbywanie praktyk zawodowych. Częstochowski szpital stał się powszechnie cenioną kliniką, a jego dyrektor zyskał miano autorytetu medycznego, którego poziom i znaczenie dokumentowały regularnie publikowane dysertacje naukowe, opracowania z zakresu deontologii lekarskiej, ale także nieco „lżejsze” gatunki jak eseje czy zbiory aforyzmów. Kadencja dr. Biegańskiego to dla tej placówki lata rewolucji, ale i rozkwitu, równanie do najlepszych tego typu ośrodków w Polsce na przełomie XIX i XX wieku. O randze szpitala w ówczesnym świecie medycznym najlepiej świadczy fakt, iż zaświadczenia o ukończeniu w nim praktyk podyplomowych przez młodych adeptów sztuki lekarskiej traktowano na równi ze świadectwami Uniwersytetu Jagiellońskiego.

4. Szpitale Częstochowy (od II p. XIX w. – do 1939 r.)

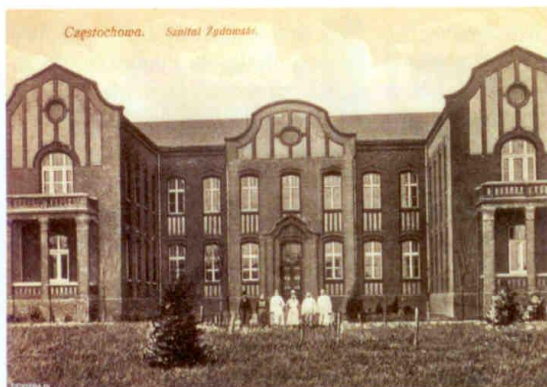
II połowa XIX wieku to okres intensywnego rozwoju miasta związany z powstawaniem zakładów przemysłowych, wpisujący się w ogólnoswiatowe procesy industrializacyjne wczesnokapitalistycznej gospodarki. Rozwój ten niósł szereg pozytywnych zjawisk społecznych, jak choćby dodatkową możliwość pracy i zarobkowania dla mieszkańców miasta i okolic, budowę połączeń kolejowych, rozbudowę szeroko pojętej infrastruktury, ale generował także pewne zagrożenia w sferze socjalno-bytowej, w tym w dziedzinie ochrony zdrowia. Wzrost wypadków przy pracy, będący efektem braku odpowiedniej ochrony oraz zabezpieczeń przy jej wykonywaniu, spowodował wprawdzie organizowanie punktów medycznych i przyzakładowych ambulatoriów, ale pomoc w nich świadczona była dalece niewystarczająca, aczkolwiek bezpłatna. Sytuacja zdrowotna

mieszkańców Częstochowy, do której „za pracą i chlebem” przybywali ciągle nowi osadnicy stała się w którymś momencie na tyle dramatyczna, iż władze miejskie musiały podjąć wysiłki zmierzające do jej poprawy.

Nastąpiła ona jednak dopiero w latach 20-tych i 30-tych XX stulecia, gdyż wcześniej miasto nie dysponowało środkami finansowymi, którymi mogłoby rozporządzać w tym zakresie.

Ponadto Częstochowa, podobnie jak wiele innych miast w kraju, przeżywała na początku XX wieku wiele zawirowań rewolucyjnych i wojennych związanych z procesem odzyskiwania niepodległej państwowości. Tak więc, dopiero okres II Rzeczypospolitej przyniósł miastu pozytywną zmianę w zakresie warunków sanitarnych i ochrony zdrowia. Przyczyniły się do tego niewątpliwie inwestycje miejskie takie jak: skanalizowanie znacznej części miasta, wybrukowanie głównych ulic, zakrojone na szeroką skalę prace porządkowe, w tym zorganizowanie wywozu nieczystości. Do tego czasu troska o zdrowie mieszkańców miasta wyrażała się w wielu prywatnych inicjatywach częstochowskich lekarzy, członków założonego przez dr. Biegańskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Lekarskiego, którzy na rosyjskich władzach wymuszały zgodę na podejmowanie działań w zakresie opieki medycznej nad ludnością. Już w 1900 roku powstał w mieście przytułek dla rodzących, stanowiący namiastkę szpitala położniczego, który otaczał opieką ubogie kobiety i ich nowonarodzone potomstwo. Założony i prowadzony przez dr. Gracjana Pisarzewskiego, w znaczący sposób przyczynił się do zmniejszenia śmiertelności wśród matek i noworodków. W przytułku, obok sal dla rodzących i położnic, znajdowały się pokoje dla chorych ginekologicznie, pokój operacyjny, ambulatorium dzienne oraz gabinet akuszerki. Utrzymywany był z dotacji miejskiej a z początkiem I wojny, tj. w 1914r., został wchłonięty przez Szpital Miejski NMP.

W następnych latach powstały także prywatne lecznice o specjalnościach: okulistycznej, dentystrycznej oraz schronisko dla paralityków.

Fot.2. Szpital Izraelicki, I p. XX w

W roku 1904 uruchomiono pierwszy i jedyny zresztą 20-łóżkowy szpital fabryczny. Jego pacjentami byli pracownicy Huty Hantkego, która zatrudniała w tym czasie ok. 2,5 tys. osób.

Rok 1908 przyniósł miastu inicjatywę budowy nowego szpitala. Powstała ona w obrębie społeczności żydowskiej, stanowiącej niemal ¼ całej populacji Częstochowy.

Towarzystwo Dobroczynności dla Żydów powołało komisję, która zaczęła gromadzić fundusze na budowę „Szpitala Izraelickiego”. Inwestycja, którą ukończono w roku 1913, miała służyć wszystkim mieszkańcom bez względu na wyznanie. Miała charakter szpitala ogólnego i wyposażona była w 50 łóżek. W założeniu projektantów było jednakże dobudowywanie kolejnych pawilonów, z których każdy posiadałby własne przeznaczenie i specyfikę powiązaną z różnymi specjalizacjami medycznymi. Wśród oddanych początkowo do użytku pawilonów znajdowały się: pawilon ogólny, pawilon zakaźny, pawilon gospodarczo-administracyjny z wyodrębnioną częścią kuchenną, kostnica i kaplica dla pacjentów-chrześcijan.

Szpital wyposażony został w urządzenia wentylacyjne, centralne ogrzewanie i instalację wodno-kanalizacyjną, spełniając tym samym ówczesne standardy nowoczesności. Pierwszym

dyrektorem placówki został dr Ludwik Batawia. W początkowych latach funkcjonowania chorych obsługiwało pięciu lekarzy i dwóch felczerów oraz kilku konsultantów medycznych, którzy nie pobierali żadnego wynagrodzenia. Na etatach zatrudniony był jedynie personel pomocniczy oraz pielęgniarki, z których część mieszkała na terenie szpitala. Placówka pełniła swoją posługę dla żydowskiej i aryjskiej ludności Częstochowy do wybuchu II wojny światowej, tj. do 1939 roku.

Okres I wojny światowej i związane z jej działaniami skutki zdrowotne, tak dla żołnierzy, jak i ludności cywilnej, postawił przed władzami miasta konieczność zorganizowania szpitali wojskowych. Należy zaznaczyć, iż Częstochowa była miastem przyfrontowym, położonym na szlaku kolejowym służącym do przemieszczania wojsk. Było to przyczyną zorganizowania przez władze administracyjne dodatkowych szpitali przeznaczonych na potrzeby wojenne. I tak, w 1915 roku uruchomiono szpitale: „weneryczny”, zakaźny i wewnętrzny.

Chorobą, która w owym czasie szczególnie zagrażała życiu i zdrowiu mieszkańców była gruźlica. Jej opanowanie stało się dla częstochowskiej służby zdrowia nie lada wyzwaniem. Niestety, duża ilość zachorowań (na skalę epidemii), niski stan higieny, ubożenie mieszkańców skutkujące niedostatkami wyżywienia, wreszcie brak dostępu do leków powodowały, że choroba ta nader często zbierała swoje śmiertelne żniwo.

W nowy, powojenny etap tworzenia zrębów polskiej państwowości wchodziła Częstochowa z dorobkiem: jednego Szpitala Miejskiego NMP (niestety, już nieco podupadającego), Szpitala Izraelickiego, Szpitala Hutniczego, Szpitala Zakaźnego, Szpitala dla Chorych Wenerycznie, Szpitala dla Wewnętrznie Chorych. Miasto liczyło wówczas niewiele ponad 100 tys. mieszkańców, jednakże ruch pątniczy, który nie ustawał nawet w czasie wojny, okresowo znacznie zwiększał tę liczbę (ówczesne statystyki podawały liczbę ½ miliona pielgrzymów rocznie).

Odbudowa własnego państwa w przypadku Częstochowy, podobnie jak i innych ośrodków miejskich II Rzeczypospolitej, wiązała się z dynamicznym rozwojem przemysłu, zwiększeniem populacji mieszkańców, ale także ze stopniową poprawą warunków socjalno-bytowych ludności. Wyrazem tej poprawy były nowe inwestycje w zakresie ochrony zdrowia, jak również reorganizacja dotychczas funkcjonujących placówek lecznictwa zamkniętego. I tak, w 1928 roku w budynku Kasy Chorych otwarto Szpital Miejski Ubezpieczalni Społecznej, który pod zmienioną nazwą i kilku remontach oraz reorganizacjach funkcjonuje do dnia dzisiejszego. W roku 1931 zakupiono dla miejskiego szpitala „wewnętrznego” pierwszy aparat rentgenowski. W 1935 roku, głównie z powodów ekonomicznych (były to już lata kryzysu ekonomicznego), połączono 4 miejskie szpitale w jeden organizm administracyjny, tj. Szpital Miejski Powszechny. Otrzymał on imię Najświętszej Marii Panny. Posiadał 3 oddziały: chirurgiczny z wydzielonym pododdziałem ginekologicznym, wewnętrzny z pododdziałami: położniczym, dziecięcym i gruźliczym oraz oddział zakaźny. Każdy z wydzielonych oddziałów zajmował odrębny budynek w różnych częściach miasta. Potrzeby mieszkańców Częstochowy w zakresie opieki szpitalnej zabezpieczała w tym okresie również spora ilość szpitalików i miniklinik prywatnych, specjalizujących się głównie w zakresie ginekologiczno-położniczym i okulistycznym.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż już wówczas powstał zamysł budowy nowego miejskiego szpitala w dzielnicy „Parkitka”. Rozpoczęto nawet pierwsze prace projektowe, ale z uwagi na brak środków finansowych całą sprawę odłożono ad acta. Idea budowy tej placówki miała się zmaterializować dopiero po blisko 50 latach.

5. Szpitale Częstochowy okresu wojny i okupacji.

Rok 1939, zamykający okres II Rzeczypospolitej, otwierał zarazem dla mieszkańców Częstochowy niemal pięcioletni okres wojny i okupacji niemieckiej. Otwierał on jednocześnie niezwykle trudny etap w funkcjonowaniu miejskiej służby zdrowia, która musiała podporządkować się zarządzeniom administracji okupanta i, siłą rzeczy, została w znacznym stopniu ograniczona do minimum. Jedną z najnowocześniejszych w mieście placówek leczniczych - Szpital Izraelicki - praktycznie zlikwidowano. Jego budynek zaanektowała niemiecka policja. Personel początkowo rozproszono po innych placówkach, a wkrótce poddano antysemickim represjom. W najstarszym miejskim szpitalu miasta - pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny - utworzono Szpital Jeniecki. W 1940 r., w związku z wybuchem epidemii duru plamistego, powołano do życia Szpital Dermatologiczny, przy którym zorganizowano kwarantannę i uruchomiono zakład dezynfekcyjno-kąpielowy, tzw. "odwyszalnię" o przepustowości 20 osób jednorazowo. Źródłem epidemii były organizowane przez Niemców obozy dla jeńców sowieckich. Opanowanie i wygaszenie chorób zakaźnych stanowiło dla ówczesnych służb medycznych miasta niezwykle trudny problem, głównie ze względu na brak szczepionek, zarezerwowanych dla niemieckiej armii oraz z powodu tragicznych warunków sanitarnych panujących w obozach. Walkę z epidemiami, które dziesiątkowały więźniów, przypłaciło życiem także kilkoro spośród pracowników personelu medycznego tychże obozów.

Fot. 3. Szpital im. Tytusa Chalubińskiego

Generalnie, na potrzeby mieszkańców miasta w zakresie opieki szpitalnej oddano w okresie wojny 4 placówki: Szpital Chirurgiczny z oddziałem ginekologiczno-położniczym, Szpital Chorób Wewnętrznych z pododdziałem pediatrycznym, Szpital Zakaźny i Szpital Skórno-Weneryczny (działający od lipca 1940 r.)

Krytycznym okresem dla funkcjonowania częstochowskich szpitali okazała się końcówka roku 1944, kiedy to władze niemieckie nakazały eksmisję istniejących w nich oddziałów, a w zasadzie oddanie ich na potrzeby wycofującej się z frontu wschodniej armii.

Ważnym epizodem wojennej historii miasta było utworzenie tzw. "Szpitala Warszawiaków". Zorganizowały go polskie władze administracyjne miasta w chwili, gdy, po stłumieniu Powstania Warszawskiego, do Częstochowy przybył trzytysięczny transport uchodźców ze stolicy. W zaadaptowanych naprędce, bo zaledwie w ciągu kilkunastu godzin, barakach, które wcześniej przygotowali Niemcy dla wywożonych „na roboty” mieszkańców, umieszczono chorych i rannych warszawiaków. Personel tego prowizorycznego szpitala stanowili częstochowscy lekarze, funkcje pomocnicze i pielęgniarskie objęła „na ochotnika” młodzież z częstochowskich szkół. Z pomocą materialną przyszły też miejscowe apteki, ofiarowując leki i materiały opatrunkowe. W szpitalu tym, jak również w pozostałych placówkach miejskich, znalazły pomoc setki wysiedlonych mieszkańców Warszawy.

6. Najnowsze dzieje szpitali Częstochowy (od 1945 r. –do chwili obecnej)

Wkroczenie wojsk sowieckich do miasta w styczniu 1945 roku zakończyło wojenną i okupacyjną historię także miejskich szpitali i otworzyło nowy – przejściowy etap w ich działalności. Trwał on około roku i był związany ze stopniowym przejmowaniem placówek spod jurysdykcji Sowietów.

Z początkiem 1945 roku przeniesiono do Częstochowy Szpital Maltański, który w czasie Powstania obsługiwał walczących mieszkańców stolicy. Podległy administracyjnie władzom Polskiego Czerwonego Krzyża, został po pewnym czasie oddany pod zarządek samorządowi miejskiemu a jego pierwszym dyrektorem mianowano dr. Jerzego Dreyzę. Szpital istniał przez cztery lata, tj. do 1949r., kiedy to ze względów ekonomicznych uległ likwidacji.

W tymże samym 1945 roku władze miasta, w budynku należącym uprzednio do Klasztoru Jasnogórskiego, zainstalowały Szpital Ginekologiczno-Położniczy im. Marii Skłodowskiej-Curie, w którym na świat przychodzili częstochowianie aż do roku 1989.

Kolejnym krokiem administracyjnym w zakresie reorganizacji miejskiego szpitalnictwa było powołanie Publicznego Miejskiego Szpitala Powszechnego. Złożyło się na niego osiem obiektów z siedzibami w różnych punktach miasta. Trzy z nich były to szpitale ogólne, pozostałe miały charakter specjalistyczny. I tak, w ramach MSZP działały szpitale: chorób płuc, zakaźny, chirurgiczny, ginekologiczno-położniczy, skórno-weneryczny oraz Dom Zdrowia, będący lecznicą chirurgiczno-położniczą.

W następnych, powojennych latach powstawały w mieście kolejne placówki szpitalne, jak również rozbudowywano i modernizowano już istniejące. W roku 1950 przy Hucie Częstochowa, wówczas im. Bieruta, zorganizowano lecznicę z oddziałem szpitalnym, której zadaniem było objęcie opieką medyczną pracowników tego największego zakładu przemysłowego w mieście. Z czasem stała się ona dostępną dla ogółu mieszkańców.

W roku 1951 istniejącemu, przedwojnemu szpitalowi Kasy Chorych, który w 1946r. wszedł w skład Powszechnego Szpitala Miejskiego, nadano imię dr. Władysława Biegańskiego, pod którym funkcjonuje do dnia dzisiejszego.

Fot. 4. Szpital im. Władysława Biegańskiego

Do chwili oddania do użytku nowego miejskiego szpitala w dzielnicy „Tysiąclecie”, tj. do roku 1975, był największym obiektem lecznictwa zamkniętego Częstochowy. Po 1992 roku część jego oddziałów została przeniesiona do dwóch innych szpitali, w ramach kolejnych reorganizacji specjalizacyjno-administracyjnych. Obecnie jest jedną z trzech jednostek składających się na Zespół Szpitali Miejskich. Dysponuje pięcioma oddziałami o profilach: wewnętrznym, rehabilitacyjnym, ginekologiczno-położniczym, noworodkowym i kardiologicznym (prowadzonym przez Polską Grupę Medyczną).

Data przełomową w historii częstochowskiego szpitalnictwa był rok 1961, w którym to została oddana na potrzeby mieszkańców pierwsza powojenna inwestycja, zbudowana od podstaw i najnowocześniejsza placówka lecznictwa zamkniętego miasta.

Fot.5. Szpital „Tysiąclecie”

Z racji usytuowania w dzielnicy „Tysiąclecie” nosi także potoczną nazwę, choć oficjalnie w roku 1970 nadano jej imię prof. Witolda Orłowskiego. Podobnie jak inne instytucje miasta, zmieniała przez kolejne lata swojego istnienia przynależność do różnych jednostek administracyjnych. Aktualnie stanowi część Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego.

Warto nadmienić, że na jej terenie znajduje się siedziba częstochowskiego oddziału Głównej Biblioteki Lekarskiej.

Kolejnym szpitalem, który jako nowa inwestycja został oddany w 1963 roku dla potrzeb mieszkańców, był tzw. Szpital Górniczy im. Rudolfa Weigla. Subwencionowany w znacznej części przez Zjednoczenie Kopalnictwa Rud Żelaza, wybudowany został na terenach podmiejskich, w obrębie pięknego kompleksu leśnego. Funkcjonuje do dziś, aczkolwiek w ostatnich latach z pewnymi przerwami, a jego losy były poważnie zagrożone w związku z problemami właścicielsko-finansowymi. W ostatnim czasie nadzór nad nim przejęła Polska Grupa Medyczna.

W roku 1964 nastąpiło połączenie dwóch miejskich szpitali: ogólnego (przy ul. Bony) i ginekologiczno-położniczego (przy ul. Kordeckiego). Placówce nadano imię dr. Tytusa Chałubińskiego.

Swoistym przełomem w działalności częstochowskich placówek lecznictwa zamkniętego była połowa lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia. Zmiany administracyjne w całym kraju zaowocowały utworzeniem Województwa częstochowskiego, co poskutkowało nadaniem większości instytucji, w tym szpitali, statusu jednostek wojewódzkich. Za zmianami w nazwie i prestiżu szły pewne pozytywne zmiany ekonomiczne w funkcjonowaniu placówek. Uzyskały one większą samodzielność w pozyskiwaniu oraz dysponowaniu środkami finansowymi, czego wyrazem było, między innymi, uruchamianie nowych oddziałów szpitalnych w dobudowywanych pawilonach, inwestycje w nowoczesny sprzęt diagnostyczny, remontowanie i doposażanie jednostek już istniejących.

Rok 1988 zapisał się w historii Częstochowy jako data oddania dla potrzeb mieszkańców i okolicznych miejscowości najnowszego i zarazem największego szpitala – Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego. Warto przypomnieć, iż jego wstępny projekt powstał jeszcze w okresie II Rzeczypospolitej, ale nie uległ skonkretyzowaniu z powodów finansowych.

Fot. 6. Szpital „Parkitka”

Z racji lokalizacji w dzielnicy „Parkitka”, zyskał od niej swoją potoczną nazwę, aczkolwiek oficjalnie nadano mu imię Najświętszej Marii Panny. Pierwszym dyrektorem placówki został chirurg – dr Piotr Korzekwa.

Przez blisko już 30 lat swojej działalności szpital przechodził wiele różnych etapów reorganizacyjnych, związanych z tworzeniem nowych oddziałów, powstawaniem przyszpitalnych poradni, zakładów diagnostycznych itp.. Najnowszą inwestycją w obrębie WSzS jest centrum onkologiczne z nowoczesnym zakładem radioterapii.

W tymże samym - 1988 roku powstał w Częstochowie szpital MSWiA, będący filią ZOZ MSWiA w Katowicach. Funkcjonuje do dziś, świadcząc jednakże usługi dla wszystkich mieszkańców miasta - w ramach umowy z NFZ.

W roku 1991 zakończył swoją historię Szpital Ginekologiczno-Położniczy im. Marii Skłodowskiej-Curie, wchodzący w skład Miejskiego Szpitala im. Tytusa Chałubińskiego. Jego dotychczasowa siedziba została zwrócona Klasztorowi Jasnogórskiemu, a funkcje lecznicze przejął oddział utworzony w ramach Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego.

W chwili obecnej Częstochowa dysponuje następującymi placówkami lecznictwa zamkniętego :

- Miejskim Szpitalem Zespolonym, na który składają się w rzeczywistości 3 jednostki szpitalne (nadzór właścicielski nad nimi sprawuje Urząd Miasta),

- Wojewódzkim Szpitalem Specjalistycznym, którego jeden z dwóch członów to był Wojewódzki Szpital Zespolony (fuzja, a w zasadzie wchłonięcie nastąpiło w 2010 roku), podlegającym Urzędowi Marszałkowskiemu Województwa Śląskiego,

- Szpitalem im. R. Weigla w Blachowni (przynależny do Polskiej Grupy Medycznej) oraz kilkunastoma mniejszymi placówkami niepublicznymi, częstokroć jednooddziałowymi, które uzupełniają ofertę w zakresie opieki szpitalnej dla mieszkańców miasta.

Opisując aktualny „stan posiadania” miasta w zakresie lecznictwa zamkniętego, nie sposób pominąć niewielkiego, ale niezwykle ważnego ośrodka, jakim jest częstochowskie hospicjum. Utworzone w 2011 roku, z inicjatywy Stowarzyszenia Opieki Hospicyjnej Ziemi Częstochowskiej, jest jednostką o statusie instytucji pożytku publicznego. Jako Stacjonarny Oddział Opieki Paliatywnej dysponuje aktualnie kilkunastoma łóżkami i sprawuje opiekę paliatywną nad chorymi terminalnie.

6

Fot. 7. Szpital im. Ludwika Rydygiera

Godnym odnotowania jest także fakt, iż jeden spośród trzech szpitali wchodzących w skład Miejskiego Szpitala Zespolonego, a mianowicie Szpital im. Ludwika Rydygiera (przedwojenny „Izraelicki”), obchodził w 2013 roku 100-lecie swojego istnienia. Na przestrzeni całej swojej wiekowej historii wielokrotnie zmieniał strukturę, rozbudowywał się, powiększał ilość oddziałów oraz przychodni. Z okazji jubileuszu placówki została zorganizowana - pod auspicjami Urzędu Miejskiego i Towarzystwa Lekarskiego Częstochowskiego - dwudniowa sesja historyczno-naukowa.

Wzięli w niej udział goście z różnych ośrodków medycznych z kraju i zagranicy. Wielu z nich odznaczono wybitym, specjalnie na tę okoliczność, medalem pamiątkowym.

Na zakończenie charakterystyki bieżącej oferty podmiotów szpitalnych w sferze opieki nad mieszkańcami Częstochowy i pobliskich miejscowości należy nadmienić, iż jest ona dalece niewystarczająca i, podobnie jak to się ma w przypadku innych, średniej wielkości miast w kraju, zmusza częstochowian do szukania opieki medycznej w większych ośrodkach klinicznych, szczególnie w zakresie lecznictwa wysokospecjalistycznego. Poczuciu bezpieczeństwa zdrowotnego mieszkańców nie sprzyja ograniczana od wielu lat dostępność do usług medycznych (także tych szpitalnych), wynikająca z problemów w ich finansowaniu, co jednakże jest bolączką ogólnokrajowego systemu ochrony zdrowia.

7. Kilka uwag o materiałach źródłowych historii szpitalnictwa w Częstochowie.

Zaprezentowany ogólny zarys historii szpitalnictwa częstochowskiego, będący swoistą podróżą przez stulecia, wymaga choćby pobieżnej prezentacji źródeł historycznych, których bardziej szczegółową charakterystykę odnaleźć można w książkach i różnego rodzaju publikacjach, stanowiących bibliografię przedmiotową dla tegoż zarysu.

Piszą o tych źródłach autorzy monografii historycznych poświęconych szeroko pojętej opiece zdrowotnej w Częstochowie na przestrzeni dziejów, wymieniając, między innymi, zapisy w aktach archiwum miejskiego, archiwach klasztornych, kościelnych i sądowych, materiały o charakterze kronikarsko- pamiętnikarskim oraz zachowaną korespondencję. Część dokumentacji to drobne wzmianki i zapiski rozproszone w różnych źródłach, ale znaczna ich ilość ma charakter zbiorów, jak na przykład : inwentarze apteczne, protokoły z przeprowadzonych rewizji, rachunki aptekarskie, czy listy prywatne. Na wyszczególnienie zasługują znajdujące się w zbiorach Biblioteki Jasnogórskiej dokumenty z okresu od XVI – do XVIII w. Stanowią one ważne źródło wiedzy o chorobach, trapiących zarówno mieszkańców, jak i pątników oraz o sposobach leczenia, będących emanacją ówczesnej wiedzy medycznej. O wszystkich tych najstarszych i najistotniejszych źródłach historycznych, odnoszących się do dziejów częstochowskiej medycyny, wspominają autorzy książki pt.: *Ochrona zdrowia w Częstochowie w IX-XX wieku. Szkice z historii medycyny* - Mieczysław Wyględowski i Andrzej J. Zakrzewski.

Im bliżej współczesności, tym więcej materiałów źródłowych do dziejów miasta, w tym także do dziejów opieki medycznej nad jego mieszkańcami. Zmienia się także ich charakter na bardziej „świecki”. Przybywa dokumentów pochodzących z instytucji państwowych, administracji samorządowej, pojawiają się zapiski i opracowania częstochowskich lekarzy oraz materiały dokumentujące pracę stowarzyszeń, takich jak: częstochowski oddział Polskiego Towarzystwa Lekarskiego i Częstochowska Izba Lekarska.

Również w gronie obecne żyjących i praktykujących lekarzy - mieszkańców Częstochowy znajdują się pasjonaci historii medycyny powszechnej, a historii medycyny częstochowskiej w szczególności. Ich pasją przekłada się na pozyskiwanie i studiowanie materiałów źródłowych, opracowanie, a następnie publikowanie monografii i artykułów z tej dziedziny. Spośród dość licznego grona lekarzy, którzy swoje historyczne zainteresowania zmaterializowali w postaci publikacji książkowych należy wymienić: dr. Beatę Zawadowicz, dr. Mieczysława Wyględowskiego i Jego obie córki: dr. Dorotę Wyględowską-Promieńską oraz dr. Mariolę Ewę Wyględowską-Kanię, dr. Stanisława Gawrychowskiego, prof. Jacka Gawrychowskiego, dr. Jana Sikorskiego.

Instytucjami, które wspierają wysiłek pisarski oraz wydawniczy tych autorów są również placówki naukowe i kulturalne miasta. Należą do nich: Zakład Historii Nowożytnej Akademii im. Jana Długosza, Biblioteka Miejska z rozbudowanym działem historycznym „Czenstochoviana”, Muzeum Miejskie, Towarzystwo Przyjaciół Częstochowy, Częstochowska Izba Lekarska, miejscowy oddział Polskiego Towarzystwa Lekarskiego.

Gromadzenie, udostępnianie i popularyzacja wydawnictw z zakresu historii medycyny i opieki zdrowotnej Częstochowy to także jeden z obowiązków statutowych terenowego Oddziału Głównej Biblioteki Lekarskiej, który również w tym zakresie służy mieszkańcom i środowisku lekarskiemu już ponad 30 lat.

Piśmiennictwo:

1. Na szali życia. Pamiątniki lekarzy częstochowskich /pod red. M. Wyględowskiego. Częstochowa 2000
2. Rybicki St.: Pod znakiem lwa i kruka. Fragmenty wspomnień z lat okupacji. Warszawa 1965
3. Wyględowski M.: Kalendarium ochrony zdrowia Częstochowy. Częstochowa 2008
4. Wyględowski M.: Ochrona zdrowia w Częstochowie podczas I wojny światowej. Częstochowa 2015
5. Wyględowski M: Ochrona zdrowia w latach 90-tych XX wieku. Częstochowa 2000
6. Wyględowski M., Zakrzewski A.J. : Ochrona zdrowia w Częstochowie w XIX-XX wieku. Szkice z historii medycyny. Częstochowa 1995
7. Sobalski F.: Szpitale Częstochowy w okresie II Rzeczypospolitej.W: Ziemia Częstochowska T. 31. Częstochowa 2004
8. Szumowski W.: Historia medycyny. Warszawa 1994
9. Częstochowska Gazeta Lekarska. 2010 nr 40
10. Częstochowska Gazeta Lekarska. 2011 nr 43-45
11. Częstochowska Gazeta Lekarska. 2012 nr 48

Barbara Chlewicka
Małgorzata Parafiniak